

Recenzie

BARANOVSKÁ, Andrea; PETLÁK, Erich: Stres v práci učiteľa a syndróm vyhorenia

Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 129 s. ISBN 978-80-8168-450-0

Pojem stres sa stal súčasťou každodenných situácií. Používame ho v kontexte práce, života, vzťahov, zdravia, životného štýlu, ale aj školy. Stres je tak integrálnou súčasťou našich životov. Problematika stresu, jeho účinky a dopady sa tak stáva vysoko aktuálnou otázkou odbornej verejnosti. Odborná literatúra zdôrazňuje, že je potrebné vnímať stres z pozitívneho i negatívneho hľadiska. Zatiaľ kým pozitívny stres (eustres) nás motivuje do činnosti, k podávaniu lepších výkonov, vedie nás k prekonávaniu prekážok, negatívny stres (distres) má závažné nežiaduce následky v oblasti mentálnej, emocionálnej, ale aj fyzickej. Ako uvádzajú autori monografie „najčastejšou skupinou ľudí, ktorí sú spájaní so stresom sú učitelia“. Požiadavky na prácu učiteľov, ktorí sú v každodennom kontakte so žiakmi si vyžadujú využívanie mnohých pedagogicko-didaktických kompetencií. Počnúc komunikáciou, schopnosťou motivovať žiakov, konštruktívnym hodnotením, manažovaním života žiakov v škole a mnohých ďalších. Práca učiteľa si v súčasnej dobe vyžaduje omnoho dôraznejšie pôsobenia na žiakov, ako len sprostredkovanie informácií a ich diagnostiku. Učitelia musia každodenne zvládať viaceré školské kritické situácie, na úrovni vzťahov, nezáujem o štúdium, ignorovanie autorít, výskyt sociálno-patologických javov, komunikácia s nadriadenými, s rodičmi žiakov a mnohé ďalšie, ktoré vedú učiteľov k vyčerpaniu, nielen v duševnej sfére, ale aj fyzickej. Ak pociťujú učitelia stres a vyčerpanie z práce v dlhodobom horizonte, môže sa u nich prejaviť syndróm vyhorenia. Monografia autorov A. Baranovskej a E. Petláka prezentuje tak závažné skutočnosti súčasnej pedagogickej reality akými sú stres a syndróm vyhorenia u učiteľov.

Už z obsahu diela je čitateľovi zrejmé, že autori koncipovali kapitoly v logickej nadväznosti a prinášajú tak ucelený pohľad na predmetnú problematiku. V rámci prvej kapitoly „Stres – charakteristické znaky a prejavy“, autori definujú pojem stres. Komparáciou viacerých zafinovaní a vymedzení stresu, jeho fáz a prejavov v organizme, tak poskytujú čitateľovi pohľad na stres z viacerých hľadísk, čím ho nabádajú ku konštruktívnemu zamysleniu sa nad danou problematikou. Autori neostávajú iba pri objasňovaní pojmového aparátu, ale uvádzajú aj ukotvenie stresu v teóriách a koncepciách (biologické, medicínske, psychologické). Súčasťou kapitoly je klasifikácia typov stresu z viacerých hľadísk a vymedzenie stresových situácií a udalostí, čo umožňuje čitateľovi hlbšie preniknutie do problematiky. Prínosom kapitoly je praktický príklad, ktorý je prezentovaný prostredníctvom dotazníka „Náchylnosti k stre-

su“, na základe ktorého môže čitateľ rozpoznať vlastné slabé stránky, ktoré je treba posilňovať. Autori logicky nadväzujú druhou kapitolou „Typológia osobnosti a stres“, v rámci ktorej vymedzujú typológiu osobností a ich reakcie na stres. Konkretizujú charakteristické prejavy správania daného typu osobnosti v oblasti telesného zdravia a mentálneho zdravia. Tak ako jednotlivé typy osobností odlišne reagujú na stresové faktory, tak aj každý učiteľ rôzne prežíva stres, ktorý ho obklopuje. Logicky je zakomponovaná podkapitola, v rámci ktorej autori uvádzajú osobnosť učiteľa v prepojení so stresom. Kapitola nie je teoretickým exkurzom už známych definícií osobnosti učiteľa. Autori sa primárne orientujú na aktuálne aspekty ideálnej učiteľskej osobnosti ako sú napr. účinné vnímanie reality, stále hodnotenie, snaha po sebapoznaní, pozitívne medziľudské vzťahy, nadhľad a zmysel pre humor, tvorivosť učiteľa, spontánnosť, jednoduchosť, prirodzenosť, transcendencia ega a i. Celá kapitola sa upriamuje na dôležité prepojenie medzi individualitou učiteľov a stresormi. Autori konkrétne uvádzajú príklady typov učiteľov, na základe ktorých vysvetľujú výskyt možného stresu. Každodenná edukačná realita prináša rôznorodosť situácií, s ktorými učiteľ prichádza do kontaktu. Diverzita situácií, ktoré môžu predstavovať stresor je spracovaná v tretej kapitole „Stresujúce činitele v práci učiteľa“. Kapitola hutne popisuje najčastejšie príklady, situácie, zdroje stresu pre učiteľa na rôznych stupňoch škôl. Teoretická analýza je doplnená o realizované výskumné šetrenia, ktorých predmetom bádania bol učiteľský stres. Autori upriamujú pozornosť na varietu situácií, ktoré spúšťajú stres u učiteľa, napr. pracovné preťaženie, problémy s vedením školy, problémoví žiaci, nepodnetné a nevyhovujúce pracovné prostredie, problémy s kolegami a i. Je potrebné zdôrazniť, že nie je možné jednoznačne ohraničiť, čo učiteľov stresuje, nakoľko sa mnohé faktory prelínajú. Výpočet všetkých stresorov nie je možný, tak autori uvádzajú vybrané oblasti – stresory zo strany žiakov: vyrušovanie, provokovanie žiakov, hluk v triede, kyberšikana, komunikácia s rodičmi žiakov, vedenie školy. Je potrebné si uvedomiť, že rozsah stresových faktorov v práci učiteľa je široký a nie je možné obsiahnuť všetky príklady. Autori však zdôrazňujú tie, ktoré sa v pedagogickej praxi vyskytujú najčastejšie a javia sa v súčasnosti ako závažné a ich intenzita vedie u učiteľa k syndrómu vyhorenia. Štvrtá kapitola s názvom „Syndróm vyhorenia v práci učiteľa“ identifikuje prepojenie pracovnej záťaže učiteľov a stresových faktorov. Komplexnosť kapitoly dotvára analýza pojmu burn-out syndróm a stres z práce, ktorý je globálnym problémom súčasnosti a dotýka sa viacerých profesií. Piata kapitola popisuje zdroje, činitele a mieru vyhorenia u učiteľov základných a stredných škôl. Kapitola okrem teoretickej analýzy prezentuje výsledky výskumu, ktorý autori realizovali. Hodnotné sú výpovede respondentov (učiteľov) základných a stredných škôl. Výsledky výskumu prezentujú výpovede respondentov, v ktorých popisujú vzájomnú podmienenosť syn-

drómu vyhorenia a perfekcionizmu, emočného vyčerpania, psychického vyčerpania a i. Na základe získaných výsledkov autori upriamujú pozornosť na potrebu zaoberať sa syndrómom vyhorenia a sociálnym prostredím jednotlivca. Syndróm vyhorenia u učiteľov sa prejavuje v zníženej kvalite jeho práce a v zhoršení interakcií. Záverečná, šiesta kapitola s názvom „Copingové stratégie využívané pri zvládaní stresu a syndrómu vyhorenia“ prináša čitateľovi prehľad zistení z dotazníkového šetrenia. Výpovede učiteľov predstavujú istú formu reflexie situácií, ktoré sú úzko spájané so stresom v podmienkach školy a edukačnej práce učiteľa. Ich intenzitu výskytu autori spracovali do tabuľky, ktorá jasne podáva čitateľovi reálny obraz stresorov v učiteľskom povolání. Práca so stresormi, zvládanie náročných situácií si vyžaduje od každého zvládnutie zručností, ktoré sú v tom nápomocné. Súčasťou kapitoly sú copingové stratégie ako návrh autorov na prácu učiteľa s vlastným stresom a stresormi, ktoré ho každodenné ovplyvňujú. Identifikujú viaceré typy stratégií zvládania stresu ako aj praktické odporúčania ako sa vyhnúť a eliminovať stres zo života učiteľa. Pri spracovaní publikácie autori vychádzajú z množstva použitej literatúry domácej, ale prevažne zahraničnej proveniencie, čím sa potvrdila komplexnosť spracovanej problematiky.

Recenzovaná monografia prezentuje teoretické východiská riešenej problematiky, pričom autori neostávajú iba pri definovaní pojmového aparátu, ale kapitoly dopĺňajú o praktické ukážky diagnostických nástrojov, prostredníctvom ktorých sa môže čitateľ zistiť slabé stránky, ktoré môžu prispieť k vzniku stresu a mieru burn-out syndrómu. Autori výberom problematiky stresu reflektujú na jeho intenzívny výskyt v rôznych kontextoch a zdôrazňujú požiadavku seriózne sa ňou zaoberať, veď ako uvádzajú v texte „stres sa stáva súčasťou našich životov, a preto sa musíme naučiť rozumieť mu, naučiť sa ho zvládať a nepodľahnúť mu“.

Jana Hanuliaková
Dubnický technologický inštitút, Dubnica nad Váhom

CZARNECKI, Pawel; KRAKOWCZYKOVÁ, Mariola: Úskalí ve výchově a vzdělávání moderní doby – Pulapki wychowania i kształcenia ery nowożytnej

Karviná: Fakulta Jana Amose Komenského v Karviné 2016, 212 s. ISBN 978-83-7520-208-3

Kolektiv autorů – vysokoškolských pedagogů z České republiky, Polské republiky a Slovenské republiky – ve svých třinácti publikovaných příspěvcích prezentuje v tematicky zaměřené monografii v teoretické i praktické rovině osobnosti pomáhajících profesí ve výchovně vzdělávacím procesu a působení na jedince / skupiny osob, nacházejících se v určitém sociálním prostředí, kterým je člověk ovlivňován a formován. Součástí jsou i další aktuální témata současného života.

Čtenáři je například prezentován vliv sociálního prostředí na jedince, které závisí nejen na vlastnostech tohoto prostředí, ale rovněž i na prostoru, ve kterém se subjekt nachází v sociální hierarchii. Rezonují zde také vědecké názory a teoretická východiska odborníků, zabývající se sociálními interakcemi v pomáhajících profesích a motivačními činiteli, kteří ovlivňují vzájemné vztahy mezi pomáhajícími a klienty. Akcentována je pak především otázka mravní zodpovědnosti ke druhému člověku a především k sobě samému.

„Na řešení orientovaný přístup“ („Solutions Focus“ nebo také „SF přístup“) v systemické psychoterapii a jeho aplikací u destabilizovaných klientů nacházejících se v obtížných a krizových životních situacích je zaměřen příspěvek, který autor doplnil prezentací dvou reálných případů z terapeutické praxe.

V knize nalézáme také vhled do problematiky pěstounské péče a souvisejících společenských změn v Polské republice. Přiblíženy jsou otázky psychosociálních aspektů poruch fungování rodiny a problematika realizace funkcí péče a výchovy z hlediska úspěchů a neúspěchů. Pěstounská rodina je prezentována jako dokonalá základna pro existenci a rozvoj mnohých dětí, které jsou často obětmi nevydařeného života rodičů nebo různých disfunkčních jevů v rodině.

Prosociální chování a jeho utváření v průběhu vývoje dětí a dospívajících je tématem dalšího příspěvku. Jsou přiblíženy biologické i socializační procesy ovlivňující vývoj prosociálního chování (morální usuzování, empatie, orientace na druhé lidi a jiné) a schopnost nést zodpovědnost za své jednání. Zdůrazněn je význam výchovy k dobrovolnictví.

V knize se čtenář může seznámit rovněž s tvořivostí pedagoga ve výchovně vzdělávacím procesu ve školské instituci, včetně prezentace možnosti realizace různých edukačních strategií. Pro možnou aplikaci ve vzdělávacím procesu na základní škole je přiložen metodický přehled, pracovní listy pro učitele, pracovní listy pro žáky, technický výkres a foto zhotovených výrobků.

Zajímavá je rovněž analýza vlivu ekonomické krize vlastnictví a současných vztahů. Článek je zaměřen na vlastnické právo podle přirozeného zákona a vlastní podstaty člověka - nezávisle na místě, čase, zvycích, autoritách, skupinových normách a státních zřízeních. Současně pojednává o vlastnických právech v bohatých i chudých zemích.

Přínosná je také ucelená informace objasňující možnosti vytvoření neziskových organizací v České republice ve světle nových právních předpisů v České republice (*Nový občanský zákoník 2014 - Zákon č. 89/2012Sb.*). Je popsán proces vzniku spolku, způsob sdružování občanů ve spolku, ekonomické otázky a jiné potřebné informace.

Prostřednictvím této knihy máme možnost nahlédnout do problematiky vzdělávání dětí s mentálním postižením v předškolním, základním i středním školství. Čtenáři je přiblížen osobnostní vývoj osob s postižením v jednotlivých vývojových stádiích a sděleny následné možnosti a limity jejich edukace.

Autor jednoho ze třinácti příspěvků akcentuje potřebu a nutnost, aby český pedagog byl nositelem odkazu díla a myšlenek Jana Amose Komenského, v jehož poselství nachází vnímavý jedinec i po staletích rady pro praxi. Pedagog na prahu 21. století se stále více pro své svěřence stává průvodcem při jejich vzdělávání, který ukazuje cestu a směr. Motivuje a vyzývá je k vysoké míře samostatnosti v učebních činnostech, čímž aktivně ovlivňuje významnou budoucí osobní kompetenci edukanta – schopnost autoedukace.

Z knihy k nám doléhá apel na uplatňování environmentální výchovy v rámci výuky přírodovědných předmětů ve školních vzdělávacích programech s následnou praktickou aplikací na místní přírodní podmínky. Prvořadým cílem vyučujících by měla být snaha odpoutat mladou generaci od přetechnizovaného světa a navrátit ji k vnímání krásy přírody a k její ochraně.

Fundovaným vzhledem do problematiky vývoje rodiny a rodinného práva v historickém kontextu a rovněž také současných aspektů je odborná stať. Například při popisu „moderní rodiny“ si autor všímá faktorů jejího založení, ovlivňujícího emocionální funkčnost vztahu rodičů a dětí, společenské lhostejnosti a nesezdaného soužití - nepojmenované rodiny.

Jedna z uveřejněných studií dává čtenáři možnost nahlédnout do problematiky praxe a vzdělávání soudních znalců v oblasti psychiatrie a psychologie, kteří hodnotí složitosti podstaty lidského chování v konfliktu (příp. specifické interakce) s vnějším prostředím. Například, když jde o narušení či ohrožení normálního způsobu fungování, nebo v nejvážnějších případech pak porušení či provinění proti zákonům dané společnosti. Významnou součástí a přínosem je uvedení sady sedmi dvojic znaleckých posudků, které pokrývají jednotlivé zjištěné skutečnosti.

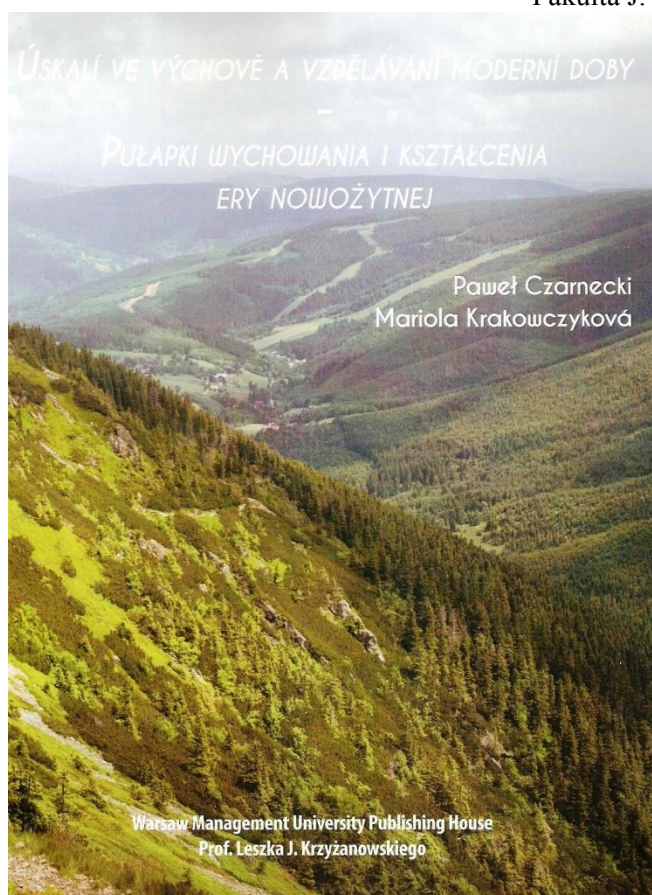
V závěru publikace je příspěvek na téma ageismus jako sociální fenomén. Čtenář v knize *„Úskalí ve výchově a vzdělávání moderní doby – Pulapki*

wychowania i kształcenia ery nowożytnej“ jistě najde řadu inspirativních podnětů pro svou práci z oblasti pedagogiky, sociální práce a práva.

Kniha jako celek je čtivá. Publikovanými náměty z praxe do praxe je inspirativní a přínosná zejména pro odborníky v pomáhajících profesích, ale i studenty vysokých škol humanitního zaměření.

Jiří Pavlů

Vysoká škola manažerská Varšava
Fakulta J. A. Komenského Karviná



HATÁR Ctibor: Sociálny andragóg v systéme starostlivosti o inštitucionalizovaných dospelých a seniorov (nielen) so zdravotným postihnutím

Nitra: UKF, 2016. 79 s. ISBN 978-80-8094-664-7

Odbornej pedagogickej a aj andragogickej komunite je autor Ctibor Határ už známy svojimi viacerými publikáciami zameranými na andragogickú oblasť. V týchto dňoch sa čitateľom dostáva do rúk jeho ďalšia publikácia pod vyššie uvedeným názvom. Autor ju odborne venuje Dr. h. c. prof. PhDr. PaedDr. Jánovi Perhácsovi, CSc., nestorovi slovenskej sociálnej andragogiky pri jeho významnom životnom jubileu 80-tich rokov.

Autor sa v práci venuje problematike nielen sociálnej andragogike ako teoretickej platforme sociálno-edukačnej starostlivosti o dospelých a seniorov, ale tiež kvalifikačným predpokladom a požiadavkám kladeným na sociálnych andragógov pracujúcich s touto cieľovou skupinou. Sám autor uvádza, že nejde o monografiu, ktorá by ponúkala metodické námety pre prax, ale predovšetkým odpovedá na doposiaľ nezodpovedané teoretické otázky týkajúce sa inštitucionalizácie a profesionalizácie sociálno-edukačnej starostlivosti o dospelých a seniorov so zdravotným postihnutím, ktorí sú klientmi zariadení sociálnych slučieb.

V 1. kapitole „Sociálna andragogika ako teoretická platforma sociálno-edukačnej starostlivosti o dospelých a seniorov“ sa autor zaoberá, resp. opisuje ako sa konštituovala sociálna andragogika. Za zakladateľa sociálnej andragogiky u nás je považovaný Ján Perhács. Ako ukázal čas, jej konštituovanie sa po rokoch ukázalo ako nanajvýš správne vychádzajúce zo sociologických, psychologických, ekonomických aspektov. Po tomto vysvetlení jej zrodu, autor uvádza následné kreovanie, na ktorom sa podieľal a podieľa celý rad pracovníkov a pracovísk – v kapitole je vymenovaný celý rad odborníkov a aj pracovísk. Vedome ich v tejto recenzii neuvádzame pre ich početnosť, čitateľ ich nájde v publikácii. Pripomenieme azda len pracoviská, ktoré sa pričínili o jej kreovanie – FFUK Bratislava, FHAPV PU Prešov, PF UMB Banská Bystrica, v ostatných rokoch aj PF UKF v Nitre. V záverečnej podkapitole autor píše podkapitolu: Sociálna andragogika versus špeciálna pedagogika. Hneď v úvode píše, že „špeciálna andragogika predstavuje novoetablujúce sa odvetvie andragogickej vedy“. Následne vymenúva čo všetko je zahrnuté do špeciálnej andragogiky – reedukačnú prácu s mentálne, zrakovo, sluchovo, telesne postihnutými a zdravotne oslabenými dospelými atď. Po podrobnom opise viacerých postihnutí aj opise vymenovaní odborníkov zaoberajúcich sa danou oblasťou, konštatuje, že perspektíva pomoci týmto osobám môže spočívať v spolupráci sociálneho andragóga so špeciálnym pedagógom,

prípadne špeciálnym andragógom a ďalšími edukačnými profesiami, napr. liečebný pedagóg.

„Dospelý senior (nielen) so zdravotným postihnutím v rezidenčialnej starostlivosti“, je názov druhej kapitoly. Už u jej názvu vyplýva jej zameranie. Sú tu opísané osobnostné a sociálne charakteristiky klienta s postihnutím v rezidenčialnej starostlivosti – druh postihnutia a vyrovnávanie sa s ním, čo je ovplyvnené, napr. vekom, pocity menejcennosti, adaptačné problémy, preceňovanie alebo podceňovanie svojich síl a možností a pod. Celá táto kapitola je skutočne mimoriadne zaujímavá a podnetná pre úvahy o týchto jedincoch, pretože pripomína takú skutočnosť, ktoré si v bežnom každodennom živote ani neuvedomujeme. Napr. podporovať ľudí s postihnutím, snažiť sa ich dôkladne poznať z hľadiska ich potrieb a aj záujmov, chápať ich postoje k životu a ku každodennej realite, snaha prekonávať prekážky atď., atď. Autor teda správne v ďalšej podkapitole akcentuje vzdelávacie a ďalšie potreby dospelých a seniorov so zdravotným postihnutím. Uvádza pritom rad viacerých výskumov, ktoré vyjadrujú, napr. postoje seniorov ďalej sa vzdelávať /výskum Határ/, iný výskum zasa dokázal záujem o preferovanie svojej profesie a následne oblasť rozvoja záujmov /výskum Jedličková/. Autor v zhode s viacerými autormi akcentuje skutočnosť, že vzdelávacie potreby plnia tiež motivačnú funkciu. Záverečná podkapitola obsahuje opis a obsahové zameranie zariadení poskytujúcich sociálne služby s celoročnou pobytovou starostlivosťou a služieb s kratšou ako celoročnou pobytovou starostlivosťou.

Tretia kapitola „Vybrané atribúty profesiogramu sociálneho andragóga“. Pravdou je, že „sociálny andragóg“ doposiaľ nebol legislatívne uznaný ako samostatná profesia. Je to v podstate aj perspektíva autora - kreovať takúto profesiu. Predpokladá sa, že by sa vyznačoval: všeobecné vzdelanie, odborné vzdelanie, andragogické vzdelanie, vyhranené osobnostné črty, ktoré sú charakteristické pre sociálneho andragóga atď. V neposlednom rade by to mala byť osobnosť empatická, autentická vyznačujúca sa aj akceptáciou iných. V ďalších podkapitolách sú opísané aj ďalšie požiadavky a kompetencie podľa viacerých autorov. K predmetnej kapitole sa nám žiada poznamenať, že autor v nej skutočne premyslene vymedzuje úlohy a role sociálneho andragóga a na malom priestore poskytuje bohaté obsahové vymedzenie. Nejde len o opis možných úloh a činností sociálneho andragóga, ale čitateľ sa pri štúdiu týchto strán, obrazne vyjadrení, prichytí pri úvahe o tom čo všetko potrebujú postihnutí jedinci a čo všetko im môžeme poskytnúť pre ich ďalší plnohodnotný život.

„Vybrané profesijné nástroje sociálno-edukačnej práce s inštitucionalizovanými dospelými a seniormi (nielen) so zdravotným postihnutím“ je záverečná kapitola monografie. Recenzia nemôže obsiahnuť všetko to čo opisuje a ponúka autor, a preto len uvedieme, že z hľadiska výchovno-vzdelávacej činnosti

píše, napr. o tom, že ide o ďalší rozvoj osobnosti, o individuálny prístup, o rozvoj vedomostí, ale aj zručností, o podporu záujmov, o ďalšiu motiváciu a pod. Aj v zariadeniach pre týchto jedincov je možné realizovať mnohé vzdelávacie programy. Súčasťou vzdelávania je aj výcvik sociálnych a personálnych spôsobilostí. Ten má byť zameraný na podporu a uľahčovanie adaptácie klientov, zvládanie osobných a sociálnych problémov a pod. To možno realizovať, napr. sociálno-andragogický výcvikom. Hlavným cieľom má byť o. i. adaptácia na nové podmienky, zžitie sa s realitou a pod. Ostávajúce podkapitoly sa venujú sociálnemu a edukačnému poradenstvu a terapeutickej činnosti s akcentom na socioterapiu (liečba a úprava stavu chorého človeka) a ergoterapiu (zameranie na výchovu k sebestačnosti, zameranie na postihnutú oblasť, zameranie na možné pracovné začlenenie, kondičná ergoterapia).

Na záver sa nám žiada uviesť a zdôrazniť, že Ctibor Határ sa svojou publikáciou opätovne predstavuje nielen ako zaniatený andragóg, ale aj ako odborník, ktorý sa andragogikou systematicky a dlhodobo zaoberá. Monografia je nielen opisom možného statusu sociálneho pedagóga, ale predovšetkým akoby volanie po tom, že naša spoločnosť ešte čosi, a podľa mňa dosť vážne a dôležité, dlhuje mnohým našim spoluobčanom, ktorí potrebujú pomoc a najmä patričné docenenie. Veríme, že kniha bude prijatá predovšetkým takto a podnieti o opisovaných aspektoch uvažovať nielen pedagógov – andragógov, ale príslušné inštitúcie.

Na záver považujeme za potrebné dodať aj to, že Határova publikácia je najpresvedčivejšou gratuláciou.

Erich Petlák
Katolícka Univerzita, Ružomberok

BLINKA Lukas a kolektív: Online závislosti

Praha: Grada, 2015. 198 s. ISBN 978-80-247-5311-9

Monotematicky ladená publikácia, vydaná nakladateľstvom Grada Publishing v predchádzajúcom roku, pochádza v spolupráci s Masarykovou univerzitou z dielne viacerých odborníkov. Jedná sa o jednu z mála takto ladených prameňov z oblasti nelátkových závislostí ako v Českej republike, tak i u nás. Jej opodstatnenosť netreba pred odbornou verejnosťou obhajovať vzhľadom na stúpajúci trend užívania elektronických online služieb.

Obsahovo sú kapitoly knihy rozdelené na dve hlavné línie. Prostredníctvom prvej časti prinášajú najnovšie poznatky z problematiky online závislostí z univerzálneho hľadiska vedy a v druhú časť si autori vyhradili pre postihnutie témy z psychologického aspektu v špecifických modalitách vyskytujúcich sa v samotnej praxi. Prameň tak môže vyžiť skutočne široká odborná verejnosť. Takto koncipovaný prameň v skúmanej oblasti je držiteľom prvenstva na našej odbornej proveniencii.

Hlavný zostavovateľ a autor publikácie objasňuje v úvode knihy hlavné postupy pri koncipovaní kurikula predkladaného prameňa. Nachádzame ich postupné prenikanie do fenoménu online závislostí, ktorá predstavuje určitý typ správania spredmetňujúceho sa do statusu drogy. Taktiež obsahuje i základný diskurz o kreovaní teórií a náhľadov v oblasti behaviorálnych závislostí, či prehľadne spracovaný kontextuálny model mediálnych účinkov.

Prostredníctvom nastolenej otázky: „či vôbec jestvuje závislosť na internete?“ tak etymologicky i adiktologicky vymedzuje východiská pre skúmanie online závislostí v nasledujúcich kapitolách. Tieto bližšie rozvíjajú hlavné myšlienky počiatkovej kapitoly. Nasledujúcu časť knihy, ktorú i ďalší piati spoluautori považujú za ústrednú, tvorí kapitola prostredníctvom, ktorej sa môže i menej zorientovaný čitateľ, ale zároveň i dlhoročný odborník dozvedieť potrebné a nové poznatky o správaní, ktoré možno označovať, či diagnostikovať ako závislé. Teda okrem už notoricky známych faktov ohľadne spoločných symptómov tzv. látkových a nelátkových závislostí a s nimi súvisiacim pojmoslovím (saliencia, relaps, teleskopický efekt, a pod.), sa tu nachádzajú i poznatky vyššieho stupňa ako napr. o komorbidite a rizikových faktoroch, či oblasť neurobiológie behaviorálnych závislostí. Zároveň zaradenie podkapitoly pojednávajúcej o nazeraní na rozpory v chápaní závislosti vo vzťahu k internetu, svedčí o objektívnom nazeraní autorov na problematiku a rovnako prenecháva rozhodovanie na samotného čitateľa ku ktorému prúdu sa pridá.

Naproti tomu v nasledujúcej kapitole jasne približuje aktuálne diagnostické potenciály a meranie online závislosti. Vecne a prehľadne nachádzame v prípade patologického hráčstva najnovšie revízie diagnostických a štatistických manuálov, ich históriu a vývoj smerujúci k sofistikovanejším nástrojom. Pri

uvádzaní aktuálneho stavu skúmania online závislostí, postupujú skutočne transparentne, keď nezamlčujú fakt, že diagnostika je v praxi problematická, pretože žiadna online závislosť nie je formálne zavedená do systému zdravotníckej starostlivosti a nie je špecializovaná v žiadnych diagnostických manuáloch. Prax neustále operuje len s kategóriou nešpecifických porúch impulzov. Kapitulu spoluautorka Škařupová vynikajúco názorne dokresľuje prostredníctvom ukážky adekvátne zvoleného diagnostického interview (AICA-C). V tejto časti sa nevyhla ani otvorenej rozprave o problémoch v diagnostikovaní súvisiacimi s nejasným chápaním povahy online závislostí a absentujúcim konsenzom. Napriek tomu sa v knihe podarilo stručne sprehľadniť najčastejšie diagnostické nástroje z hľadiska viacerých faktorov, a to nie len z hľadiska historického vývoja, či frekvencie, ale i napr. na základe zamerania (online sex, sociálne siete), či ostatných populačných ukazovateľov (vek, kultúra).

V ďalších kapitolách všeobecnej časti knihy nájdeme viaceré cenné poznatky i odborníci z iných profesií, nakoľko sú venované procesu prevencie, liečby a vývinovým špecifikám klientely. Spoluautorka Vondráčková ponúka, na základe dostupnej domácej i zahraničnej literatúry, štyri základné cieľové skupiny a pomerne ustálený štvorfaktorový model rizík, ktoré vznik a rozvoj závislostí determinujú. Za zvlášť podnetnú pre pracovníkov s deťmi a mládežou (učitelia, tréneri, vychovávatelia) možno považovať podkapitolu, v ktorej určuje rozvoj konkrétnych zručností ako prevenciu vzniku online závislostí, pričom čerpajú zo zahraničných zdrojov, ktorých autori sú renomovaní odborníci pôsobiaci v prevencii vzniku závislostí s klientmi v tejto vekovej kategórii. Za zvlášť podnetnú možno považovať podkapitolu približujúcu problematiku preventívnych programov, v ktorej nachádzame zaujímavé zistenia vyplývajúce z výskumných zistení, ako napr. neštandardné zistenie nárastu efektivity u informačných typov programov, či špecifické dáta získané vo výskumoch multimodálnych programov. Zároveň upozorňuje na fakt, že v súčasnosti Česká republika nedisponuje ponukou špecificky orientovaných programov pre prevenciu a elimináciu online závislostí. V podkapitole venovanej liečbe takto orientovanej závislosti, autori nevynechali uvedenie špecifických tém týkajúcich sa samotnej liečby, charakteristike „štandardnej“ klientely a definovanie samotnej psychoterapie, ktorej možnosti bližšie špecifikujú z aspektu najčastejšie využívaných terapeutických prístupov. Podkapitolu o liečbe ďalej dopĺňajú informáciami o postupoch paralelnej farmakoterapie, ale možno sa z nej dozvedieť i o rozličných úrovniach liečby a špekuláciách s nimi súvisiacimi. V ďalšom texte knihy nevynecháva ani zisťovanie efektivity doterajšej liečby, na ktorú nadväzuje i podkapitola, ktorá približuje klientelu v klinickej praxi, ktoré sú pre podporu čitateľovej predstavivosti

názornými ukázkami prípadových štúdií troch u vopred definovaných skupín klientov.

Rovnako postupuje spomínaná autorka i v nasledujúcej kapitole venovanej vývinovým špecifikám v nadmernom používaní internetu. V každom vývinovom štádiu nachádzame špecifické vývinové úlohy vo vzťahu k skúmanej závislosti a zároveň ukážku prípadovej štúdie. Táto časť je spracovaná veľmi jasne, hutne a prehľadne, informácie môžu byť prínosom pre odborníkov všetkých humanitných odborov, pretože psychický vývin determinuje správanie každého jedinca i pri skúmaní akejkoľvek závislosti.

V druhej časti knihy sa podarilo skupine spoluautorov sprehľadniť všetky dostupné nelátkové závislosti, ktorých spoločným prvkom je online dimenzia. Úvodnú kapitolu predstavuje najviac prepracovaná a odborníkmi najviac akceptovaná závislosť na hrách v online priestore. Uvedené informácie sú na veľmi vysokej úrovni, sprehľadňujú dnes už neprehľadné množstvo informácií z oblasti gamblingu a zaciľujú ich najmä na jasné zadefinovanie online hier. Autor osvetľuje ustálené faktory gamblingu a následne objasňuje náročnosť zisťovania kauzality vo vzťahu k psycho-sociálnym problémom. Pri sprehľadňovaní jestvujúcich poznatkov využíva autorov zvučných mien, rovnako tak postupuje i pri objasňovaní procesu merania a prevalencie a to i s konkrétnymi príkladmi položiek v rozličných zahraničných či domácich škálach na to určených. Podrobne uvádza i rizikové faktory na strane samotného hráča. Za zváženie by stálo izolovať hru ako drogu od samotného prostredia, ktoré autor zlučuje do jednej podkapitoly venovanej rizikovým faktorom z pohľadu hry.

Rovnako podnetné sú i nasledujúce kapitoly, ako i tá o sexuálnom správaní, internete a závislosti. Napriek tomu, že táto oblasť skúmania je pomerne mladá, ako spoluautorka Ševčíková uvádza, vďaka novým platformám, patrí z hľadiska foriem k tým prudko meniacim. V texte vymedzuje množstvo nových termínov a prístupov (sexting, koncept „ACE“ a pod.), ktoré nenájdeme doteraz vymedzené v žiadnom domácom prameni. Za veľmi prínosné v tejto časti práce možno považovať uvádzanie poznatkov o diagnostických kritériách, ktoré v MKCH-10 absentujú, vymedzenie vzťahov medzi offline a online sexuálnych závislosťami, sprehľadnenie podskupín rizikových jedincov, problémových sexuálnych aktivít a nástrojov na diagnostikovanie internetových závislostí s príkladom vybraného sreeningového testu. Nezabúda objasniť možnosti liečby a rôznych liečebných prístupov.

V ďalšej kapitole venovanej online hazardným hrám sa naopak mohla autorka Licehammerová odvolať na fakt, že patologické hráčstvo (F63.0) má svoje pevné miesto v jestvujúcej klasifikácii MKCH-10 a je chápaná ako procesuálna závislosť, ako porucha impulzívneho správania. Za vynikajúci prínos kapitoly možno považovať predikovanie zmien, ktoré v najbližšom období možno v budúcnosti očakávať v klasifikovaní a diagnostikovaní

takéhoto správania. Zvlášť podnetné sú podkapitoly zamerané na sociálne okolie hráča a atraktivita online prostredia. Rovnako tak i informácie o frekvencii hrania a druhoch hazardných hier na internete, ktoré síce predstavujú potrebný zdroj poznatkov pre základné zorientovanie sa v problematike, no obsahujú i podnety aké nástroje kontroly internetového hrania dnes možno využiť a ich reálny dopad na rôzne typy užívateľov. Pre lepšie predstavu využívania liečby sa i v tejto časti publikácie využíva popis konkrétneho prípadu - kazuistika.

Pre záverečnú kapitolu sa hlavný autor rozhodol z kategórie najčastejšie sa vyskytujúcich online závislostí spracovať poznatky o nadmernom užívaní online sociálnych sietí. Ako sám uvádza na základe informácii o miere využívania sociálnych sietí na strane mladých ľudí, sa jedná o výrazne vzrastajúci fenomén. Kapitola je spracovaná objektívne, s kritickou analýzou súčasného nahliadania na fenomén SNS. Sám autor uvádza už v úvode kapitoly, že sa jedná o hypotetický fenomén, nepotvrdenú závislosť. Pre zisťovanie opodstatnenosti vzniku závislosti a jej diagnostiky spomína i dostupnosť a spôsob tvorby diagnostických nástrojov (napr. Bergenská škála závislosti na Facebooku). Neorientuje sa na popis klientely, ale skôr na modely psychosociálnych súvislostí. V závere objektívne konštatuje, že nejestvuje dostatok poznatkov, ktoré by umožňovali radiť takéto správanie medzi behaviorálne závislosti napriek negatívam, s ktorými sa ich nadužívanie spája.

Ponúkaná publikácia je prínosom nie len pre oblasť skúmania závislostí z aspektu psychologických disciplín, ale je inšpiráciou pre odborníkov, ktorí sa zaoberajú, či pôsobia v prevencii, či liečbe nelátkových závislostí v online priestore. Zároveň zaplňa veľkú medzery medzi monotematicky publikáciami adiktologického charakteru, ktoré sú ešte stále na českom a rovnako našom trhu ojedinelé.

Kristína Liberčanová
Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava